

První pozemková reforma na statcích olomouckého arcibiskupství za Antonína Cyrila Stojana (1921–1923)

Vít Němec

Arcibiskup Antonín Cyril Stojan (1851–1923) byl a až doposud je uznávanou osobností moravského katolicismu angažovanou bezmála po celou první čtvrtinu 20. století. Rozsah jeho činnosti a aktivit byl obdivuhodný a je nezpochybnitelné, že již řadu let před tím, než se stal arcibiskupem, se svým vlivem a entuziasmem zasloužil o uskutečnění celé řady prospěšných děl jak v arcidiecézním, tak také v národním i mezinárodním měřítku. Už jen z těchto důvodů je zcela pochopitelné, že se Stojan již ve své době těšil velké oblibě mezi širokou katolickou veřejností a tato popularita neopadla ani po arcibiskupově smrti (29. září 1923). Jejím nejvýraznějším pozdějším projevem bylo především zahájení beatifikačního procesu v roce 1965. Stojanův odkaz však našel svou odezvu pochopitelně i v oblasti biografické literární tvorby, v níž rozsahem zpracování arcibiskupova života vynikla především práce z pera profesora olomoucké bohoslovecké fakulty Františka Cinka.¹

Doposud však přece jen stále existují některé kapitoly ze Stojanova života, jímž se, navzdory dobré dostupnosti pramenů, nedostalo hlubšího odborného zpracování a reflexe. Je to snad způsobeno tím, že jde o oblasti, v nichž hodnocení vlivu tohoto arcibiskupa ještě za jeho života nevyznívalo zcela jednoznačně, ale naopak často vzbuzovalo jisté rozpaky a snad i kontroverze. Jednou z nich jsou okolnosti průběhu první pozemkové reformy na arcibiskupských majetcích právě za doby Stojanova episkopátu. I dnes se čas od času objevují domněnky, že Stojan se ke svěřeným majetkům nechoval hospodárně a měl snad dokonce státu předávat větší rozsah nemovitostí, než bylo zákonně žádáno. Proto se v této studii věnujeme právě této problematice, která si jistě zasluhuje důkladnějšího vysvětlení, a to především na základě výsledků výzkumů příslušné archivní dokumentace z církevních fondů deponovaných

---

¹ František CINEK, *Arcibiskup Dr. Antonín Cyril Stojan: Život a dílo. Pokus o nárys duchovní fysiognomie*, Olomouc: Lidové knihkupectví, 1933.

v olomoucké pobočce Zemského archivu v Opavě (ZAOpO). Protože množství archiválií k otázce provádění první pozemkové reformy na arcibiskupských majetcích je skutečně velké,² pojali jsme tento výzkum přehledově, přičemž do budoucna je možné ve studiu pramenů dále pokračovat.

Zaměřili jsme se tedy především na postoj samotného arcibiskupa Stojana k první pozemkové reformě a na jeho reálný vliv a případné zásahy do průběhu převodů nemovitého majetku. Sledovali jsme také pokračování vývoje celého procesu realizace pozemkové reformy po Stojanově smrti, tedy za episkopátu jeho nástupce Leopolda Prečana.

V následující první části chceme nejprve předestřít alespoň stručný přehled o celé výše uvedené problematice, na jehož základě pak dále budou vysvětleny otázky představené v úvodu této studie.

1. PRVNÍ POZEMKOVÁ REFORMA – OBECNĚ

Máme-li na počátku vymezit samotný pojem pozemková reforma, můžeme obecně konstatovat, že šlo o změnu majetkových, vlastnických a užívacích práv k půdě, postupně realizovanou na území Československé republiky od začátku dvacátých let 20. století. Jejím cílem bylo oslabení ekonomické a politické moci určité vrstvy společnosti, která do té doby vlastnila podstatnou část půdy. Zároveň šlo také o snahu získat určitou politickou podporu od těch, kteří do té doby půdu nevlastnili a právě na základě nové právní úpravy pozemkové držby ji získali do svého majetku. Praktickým cílem prvorepublikové pozemkové reformy bylo tak omezení velikosti šlechtických velkostatků a přidělení půdy drobným zemědělcům a bezzemkům. Mezi velkými vlastníky půdy a drobnými zemědělci totiž do té doby panoval značný nepoměr v držbě půdy. Velkostatky s výměrou nad 1000 ha, jejichž vlastníky bylo jen 0,04 % všech majitelů půdy, totiž obhospodařovaly více než 30 % veškeré půdy československého státu. Na druhou stranu malorolníci obhospodařovali jen 7 % veškeré půdy, ale tvořili 68 % všech majitelů půdy.³

² Ve fondu Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž (= ÚŘAS) uloženém v Zemském archivu v Opavě, pobočce Olomouc (ZAOpO) je k této historické látce nejméně 25 kartonů spisového materiálu.

³ Adéla PEICHOVÁ, „Konfiskační a vyvlastňovací prvek pozemkové reformy v době první republiky,“ in Jan KUKLÍK a kol., *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v českoslo-*

V souvislosti s těmito skutečnostmi se objevil nový poválečný fenomén označovaný jako tzv. hlad po půdě. Týkal se především venkovského obyvatelstva, pro které znamenala půda mnohdy základní existenční jistotu. Nutno doplnit, že celá pozemková reforma měla také silný politický podtext. Jejím smyslem bylo totiž také upevnění pozice nového československého státu. Snížením rozsahu půdy vlastněné šlechtickými rody (z nichž některé příliš sympatií k nově vzniklé republice nechovaly) měl být omezen politický vliv této vrstvy obyvatelstva a naopak jejím přidělením např. drobným rolníkům mělo být povzbuzeno národní cítění nižších vrstev obyvatelstva a posíleny jeho sympatie k československému státu.⁴ Není proto nic překvapivého, že vůbec prvním sociálně politickým zákonem vydaným 9. listopadu 1918 ještě Národním výborem, coby tehdejší nejvyšším zákonodárným orgánem, byl zákon o obstarání velkostatků č. 32/1918 Sbírky zákonů a nařízení (Sb. z. a n.). Tento zákon měl preventivně zabránit šlechtě převádět majetek velkostatků na příbuzné, příp. nastrčené osoby, a vyhnout se tak plánované pozemkové reformě. Šlo tedy především o to zajistit pro budoucí reformu půdu.⁵

Samotná pozemková reforma, do té doby nejrozsáhlejší transakce půdního kapitálu, byla prováděna na základě souboru postupně vznikajících zákonů o první pozemkové reformě vydaných v letech 1919–1920. Jednalo se především tzv. záborový zákon (oficiálně „Zákon o zabránění velkého majetku pozemkového“) č. 215/1919 Sb. z. a n. z 16. dubna 1919, který stanovil výši záboru pozemků: Do záboru měly jít (podle § 2) všechny vlastníkovy pozemky buď nad 150 ha zemědělské půdy, nebo nad 250 ha celkové půdy.⁶ Další zákon č. 318/1919 Sb. z. a n. o zajištění půdy drobným pachtýřům ze dne 27. 5. 1919 umožnil dlouhodobým pachtýřům výkup propachtované půdy do soukromého vlastnictví. Právo na výkup získali ti, kteří měli půdu v dlouhodobém pronájmu nepřetržitě nejméně od 1. října 1901 a jejíž výměra nepřesahovala osm hektarů (srov. § 1 a 3).⁷ Dne 30. ledna 1920 byl vydán tzv. přidělový zákon (č. 81/1920 Sb. z. a n.), který stanovil klíč pro rozdělování zabraného

---

venských dějinách 20. století, Praha: Auditorium, 2011, s. 32.

⁴ Tamtéž, s. 33.

⁵ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918–1938)*, 1, *Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*, Praha: Libri, 2003, s. 455.

⁶ *Sbírka zákonů a nařízení státu československého: Ročník 1919*, Praha: Státní tiskárna, 1919, částka XLIII, vydána dne 24. 4. 1919, s. 289n.

⁷ Tamtéž, částka LXVI, vydána dne 12. 6. 1919, s. 417n.

majetku,⁸ a 8. dubna 1920 pak vstoupil v platnost tzv. náhradový zákon (č. 329/1920 Sb. z. a n.), který stanovil finanční výši náhrady za zabranou půdu.⁹ Pro potřebu realizace reformy byl již v červnu 1919 zřízen zákonem č. 330/1919 Sb. z. a n. Státní pozemkový úřad (SPÚ), který nepodléhal žádné vládní instituci, a odvolat se proti jeho rozhodnutí bylo možné pouze k nejvyššímu soudu.¹⁰ Silný vliv na činnost tohoto úřadu měla již od počátku agrární strana.¹¹

Jednotlivé fáze realizace pozemkové reformy budou představeny v následující kapitole přímo na průběhu této akce na statcích olomouckého arcibiskupství. Proto nyní doplníme alespoň stručnou rekapitulaci hlavní části pozemkové reformy, která se uskutečnila v průběhu dvacátých let a pro niž je základním pramenem přehledová studie tehdejšího prezidenta SPÚ J. Voženílk *Předběžné výsledky československé pozemkové reformy: Země Česká a Moravsko-slezská*, která byla vydána v roce 1930.

Voženílek v práci uvádí, že v zemi České a Moravskoslezské přešlo podle vládního nařízení č. 61 Sb. z. a n. z 9. ledna 1920 do záboru 739 214,80 ha zemědělské půdy, 1 647 359,44 ha ostatní půdy, celkem tedy 2 386 574,24 ha půdy, což představovalo 30,3 % veškeré půdy uvedených zemí. Zabraný majetek patřil 854 vlastníkům a byl součástí celkem 1088 velkostatků, 3962 dvorů, nepočítaje jednotky lesního majetku.¹² Podle pozdějších výsledků z druhé poloviny třicátých let zahrnujících již celé území ČSR získali noví nabyvatelé 44,3 % veškeré zabrané půdy, z toho 66,2 % zemědělské půdy. Původním vlastníkům bylo vráceno (propuštěno ze záboru) 1 788 794 ha veškeré zabrané půdy, což představovalo téměř polovinu pozemků, které se původně ocitly v záboru (přesně 46,8 %). Značnou část vrácených pozemků přitom tvořily lesy. Zabrané zemědělské půdy byla však vrácena jen slabá třetina (407 379 ha – 32,2%). Nutno doplnit, že celkový efekt pozemkové reformy byl pouze

⁸ *Sbírka zákonů a nařízení státu československého: Ročník 1920*, Praha: Státní tiskárna, 1920, částka XVI, vydána dne 17. 2. 1920, s. 135n.

⁹ Tamtéž, částka LXIII, vydána dne 12. 5. 1920, s. 777n.

¹⁰ *Sbírka zákonů a nařízení státu československého: Ročník 1919*, částka LXX, vydána dne 21. 6. 1919, s. 439n.

¹¹ Obecně k pozemkové reformě viz např. Lubomír SLEZÁK, „Pozemková reforma v Československu 1919–1935,“ in *Československá pozemková reforma 1919–1935 a její mezinárodní souvislosti: Sborník z příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti*, Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1994, s. 3–12.

¹² Jan VOŽENÍLEK, *Předběžné výsledky československé pozemkové reformy: země Česká a Moravská*, Praha 1930, s. 15.

částečný. Dostatečně to ilustrují např. fakta, že ještě v roce 1930 patřilo hospodářstvím o rozloze nad 100 ha stále 15,5 % zemědělské půdy v Českých zemích a již do roku 1928 bylo odmítnuto celkem 41,9 % žadatelů o drobný příděl do 30 ha s tím odůvodněním, že v daném místě není dostatek půdy.¹³

Pokud jde o výsledky pozemkové reformy pro samotnou katolickou církev, byly příznivější než u šlechtických velkostatků. Církev předně nebyla v rámci reformy považována za jeden právní subjekt, ale s každou církevní organizací bylo jednáno zvlášť. Této skutečnosti a také výsledkům jednání představitelů Československé strany lidové na politické půdě odpovídala také výsledná bilance, v níž byly celkové majetkové ztráty oproti celostátnímu průměru znatelně nižší. Zatímco např. drobnému přídělu bylo rozděleno 15,26 % veškeré zabrané půdy, církevní půdy bylo rozděleno jen 11,26 %. Kromě toho ještě ve třicátých letech bylo 55,27 % původně zabrané církevní půdy stále v záboru, aniž bylo rozhodnuto, jak s ní bude naloženo. Do roku 1937 bylo ze záboru propuštěno celkem 29,32 % půdy, která patřila nejrozličnějším církevním organizacím.¹⁴

2. PRŮBĚH A DŮSLEDKY PRVNÍ POZEMKOVÉ REFORMY NA ARCIBISKUPSKÝCH STATCÍCH

Arcibiskupství olomoucké před zahájením pozemkové reformy prostřednictvím ÚŘASu hospodařilo na deseti velkostatkách a vlastnilo celkem 46 625,84 ha veškeré půdy, z toho 6 443,67 ha byla půda zemědělská.¹⁵ S ohledem na dříve zmíněný záborový zákon se jeho uvedením v platnost ocitlo v tzv. záboru více než 46 000 ha arcibiskupské půdy. To však ještě neznamenalo, že o tyto pozemky vlastník přišel. Mohl na nich nadále hospodařit, avšak nesměl je např. prodat. Skutečným pozbytím vlastnického práva byl až výkup půdy od původního majitele a její přerozdělení např. drobným vlastníkům.

S realizací pozemkové reformy se na arcibiskupských statcích začalo již během roku 1920, tedy ještě před tím, než byl A. C. Stojan jmenován arcibiskupem. V první fázi bylo přikročeno k nucenému odprodeji dlou-

¹³ KÁRNÍK, *České země v éře První republiky*, s. 471.

¹⁴ Tamtéž, s. 472–473.

¹⁵ VOŽENÍLEK, *Předběžné výsledky československé pozemkové reformy*.

hodobě propachtované půdy, jejíž převod do soukromého vlastnictví byl z největší části realizován již v letech 1920–1921. Drobným pachtýřům bylo tehdy z arcibiskupských majetků odprodáno celkem 518 ha zemědělské půdy,¹⁶ do podzimu 1926 pak celkově 739 ha za 2 285 619 Kč.¹⁷ V celkovém objemu této půdy bylo zahrnuto také 73 ha, které arcibiskupství prodalo drobným vlastníkům v rámci akce „R“ a akce „S“ – jednalo se odprodej rozptýlené půdy a půdy stavební, která byla rovněž přerozdělována v rámci zákona o zajištění půdy drobným pachtýřům. Průměrná náhradová cena za 1 ha činila 3 093 Kč.

Kromě toho dostalo arcibiskupství od státu povolení prodat některé nemovitosti přímo soukromým vlastníkům (tzv. odprodej nemovitostí „z volné ruky“), což bylo pro něj samozřejmě výnosnější, než je přenechávat státu za cenu stanovenou náhradovým zákonem. Dosvědčuje to i výše zisku za tyto prodeje, navíc arcibiskupství prodávalo pozemky mj. i jiným církevním a s církví sympatizujícím právníckým osobám.¹⁸ K odprodeji došlo neznámo kdy, nicméně podle seznamů bylo prodáno celkem 415 ha půdy za cenu 4 527 224 Kč.¹⁹ Výměra půdy odprodané přímo zájemcům byla tedy sice zhruba o polovinu nižší než výměra půdy, která byla ze zákona odprodána drobným pachtýřům, avšak arcibiskupství z tohoto prodeje získalo téměř dvojnásobek peněz, tedy zisk za jeden hektar (10 909 Kč) byl oproti výkupní ceně stanovené zákonem téměř čtyřnásobný. Nutno dodat, že v této době docházelo k výkupům půdy bez odporu vlastníka, protože šlo o období silných protikatolických nálad, které ve společnosti přetrvávaly po vzniku ČSR. Navíc ani tehdejší arcibiskup Lev Skrbenský kvůli své dlouhodobé zdravotní in-

¹⁶ ZAOPO, ÚŘAS, inv. č. 6080, karton 532. M. Trapl uvádí poněkud odlišný údaj – 671 ha. Miloš TRAPL, „Pozemková reforma na statcích olomouckého a pražského arcibiskupství v letech 1920–1935,“ in *Československá pozemková reforma 1919–1935 a její mezinárodní souvislosti*, s. 97. Není však zřejmé, k jakému konkrétnímu datu se uvedený údaj vztahuje. Výměra 518 ha uváděná přímo v pramenech ÚŘASu byla stavem ke dni 23. 3. 1921.

¹⁷ ZAOPO, ÚŘAS, inv. č. 6078, karton 531.

¹⁸ Např. z velkostatku Kroměříž byla polovina zámku v Kyselovicích prodána tamnímu mlékařskému družstvu a druhá polovina lidové straně v Kyselovicích na tři byty a spolkový dům. Stejně tak v rámci statku Horní Moštěnice byla část zámku v Horní Moštěnici odprodána tamnímu družstvu „Stojanův lidový dům“ a zbytek obci. Zámek ve Skaličce byl zase odprodán družině Cyrilometodějské v Brně a na Olomoucku asi devět hektarů pozemků od arcibiskupství odkoupilo vikářské kolegium v Olomouci. ZAOPO, ÚŘAS, inv. č. 6080, karton 532.

¹⁹ Tamtéž.

dispozici po automobilové nehodě v červenci 1919²⁰ nemohl do průběhu tohoto procesu výrazněji zasahovat.²¹

Další fáze pozemkové reformy probíhala v letech 1921–1923 a přerývala se tedy s obdobím Stojanova episkopátu. Je označována jako I. pracovní období Státního pozemkového úřadu, během něhož docházelo již k samotnému jádru realizace první pozemkové reformy, tedy k předávání arcibiskupské půdy (za výkupní cenu) k parcelaci pro drobné soukromé vlastníky. Podle informací, které uvádí ve své studii M. Trapl, přišlo však arcibiskupství během těchto tří let pouze o 1 141 ha zemědělské půdy²² (tj. 2,5 % z veškeré půdy), přičemž šlo o kompromis vzešlý z jednání mezi arcibiskupstvím a SPÚ: arcibiskupství nabídlo celkem 910 ha zemědělské půdy z velkostatků Hukvaldy, Vyškov a Kelč, zatímco SPÚ požadoval 1300 ha.²³ V letech 1919–1923 přišlo arcibiskupství celkem o 2 053 ha zemědělské půdy, tj. o 4,4 % z veškeré půdy.²⁴

K největšímu úbytku půdy došlo až po zahájení episkopátu L. Prečana během II. pracovního období SPÚ, které probíhalo v letech 1924–1925. V té době totiž SPÚ požádal arcibiskupství o dalších 3 000 ha zemědělské půdy a začala také jednání o předání části lesů z velkostatků Mírov, Svitavy a Hukvaldy.²⁵ Podle dobového přehledu jen za rok 1924 přišlo arcibiskupství o dalších 1 828 ha zemědělské půdy. Arcibiskupští úřed-

²⁰ K nehodě došlo 10. 7. 1919 dopoledne u Rozvadovic (nedaleko Litovle), když se Skrbenský vracel automobilem z porady biskupské konference, která se konala v konventu redemptoristů v Července. Důsledkem úrazu utrpěného při havárii a také špatné léčby byla omezená pohyblivost arcibiskupa (k chůzi musel používat berle). Zdravotní stav Skrbenského se příliš nezlepšil ani po absolvování lázeňských pobytů, takže byl schopen vykonávat své pracovní a pastorační povinnosti jen ve velmi omezeném rozsahu. Jitka Jonová, *Kapitoly ze života Lva Skrbenského z Hříště pohledem Svatého stolce*, Uherské Hradiště: Historická společnost Starý Velehrad, 2013, s. 74n.

²¹ Tehdejší arcibiskupský úředník Josef Konšel k tomu ve svých vzpomínkách píše: „Ústřední ředitel si netroufal odporovat, pan kardinál cítil, že je slab a ve vládě opory hledati nemůže.“ Srov. JOSEF KONŠEL, *Moje cesta*, Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita; Křtiny: Školní lesní podnik Masarykův les, 2003, s. 31. Jedna z dochovaných instrukcí arcibiskupa Skrbenského týkající se schvalování smluv odprodeje arcibiskupské půdy drobným pachtýřům, která byla adresovaná konzistoři, pochází z 1. 3. 1920. ZAOpO, fond Arcibiskupství Olomouc (AO), inv. č. 2603, karton 893.

²² Dokumenty uložené přímo v archivním fondu ÚŘAS uvádějí nepatrně odlišný údaj – 1 193 ha. ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 6086, karton 533, Memorandum, které předkládá Ústřední ředitelství arcibiskupských statků v Kroměříži na uvážení všem rozhodujícím činitelům... (dále jen Memorandum), s. 4.

²³ TRAPL, „Pozemková reforma“, s. 98, 100, pozn. 13.

²⁴ ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 6086, karton 533, Memorandum, s. 1.

²⁵ TRAPL, „Pozemková reforma“, s. 98.

níci navíc spočítali, že za odevzdané pozemky získalo arcibiskupství za rok 1924 od SPÚ náhradu pouze 3 591 596 Kč,²⁶ přičemž skutečná cena těchto pozemků měla podle tehdejších běžných cen činit 18 413 446 Kč. Jak v závěru této účetní zprávy výslovně stojí, celkem bylo olomouckému arcibiskupství za rok 1924 *ukradeno* 14 821 850 Kč.

V III. pracovním období SPÚ, které začalo v roce 1926, přišlo arcibiskupství (dle výkazu k 8. 10. 1926) o dalších 772 ha zemědělské půdy, za níž dostalo rovněž nízkou náhradu – pouze 1 708 175 Kč. (Přitom výlohy vázané na finanční břemena arcibiskupství jen za rok 1925 činily 3 906 331 Kč,²⁷ celkové výdaje arcibiskupství za rok 1924 pak přesahovaly 4,5 milionu korun.²⁸) Za první tři roky Prečanova episkopátu tedy arcibiskupství pozbylo 2 600 ha půdy.²⁹ Co se týká celkového rozsahu zemědělské půdy odebrané arcibiskupství olomouckému na základě provádění pozemkové reformy do roku 1926, celkem bylo vyvlastněno 4 530,24 ha půdy (tj. 9,7 % z veškeré půdy) za výkupní cenu 9 798 862 Kč.³⁰ Protože však reálná cena těchto pozemků přesahovala 60 milionů Kč, celkové finanční ztráty arcibiskupství zapříčiněné prováděním pozemkové reformy do konce roku 1926 převyšovaly 50 milionů Kč tehdejší měny.³¹

Arcibiskup Prečan však neměl v úmyslu pro arcibiskupské majetky nepříznivému vývoji jen pasivně přihlížet a nejspíše již v roce 1924 prostřednictvím Ústředního ředitelství arcibiskupských statků poslal Státnímu pozemkovému úřadu i dalším institucím obsáhlé memorandum,

²⁶ A to jde o cenu ještě o něco zvýšenou po jednáních se zástupci arcibiskupství, jinak by byla výsledná částka asi o 200 000 Kč nižší. ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 6086, karton 533.

²⁷ ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 6088, karton 534. Do těchto výdajů byly zařazeny tyto položky: Příspěvky na provoz konzistoře, dvou seminářů a gymnázia, patronátní a nadační příspěvky, fundace lékaře a jiná trvalá břemena, výlohy na udržování historických památek a penze bývalých arcibiskupských zaměstnanců.

²⁸ ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 6086, k. 533, Memorandum. V roce 1928 pak byly celkové roční náklady arcibiskupství vyčísleny dokonce na 6,5 milionu korun. ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 22986, karton 3093.

²⁹ ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 6080, karton 532.

³⁰ ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 6088, karton 534. Výměra vyvlastněné zemědělské půdy uvedená v pramenech vlastníka je věrohodná, neboť podle Voženílkových přehledů z roku 1930 byla souhrnná výměra této půdy jen o něco málo větší – 4 730,24 ha. Srov. VOŽENÍLEK, *Předběžné výsledky československé pozemkové reformy*.

³¹ ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 6088, karton 534. Např. za jeden ha polností z velkostatku Vyškov vyplatil SPÚ v roce 1926 něco přes 2 400 Kč, podle odhadu z roku 1928 však dosahovala reálná cena téhož hektaru asi 40 000 Kč. ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 22986, karton 3093.

v němž je poukazováno zvláště na to, že další zabírání arcibiskupských majetků není v zájmu státním ani veřejném.³² Základem argumentace byla především skutečnost, že arcibiskupský majetek byl zatížen celou řadou finančních břemen: z jeho výnosů se vyplácely mzdy a důchody zaměstnanců, provoz všech arcibiskupských úřadů, nákladná údržba a opravy kulturních památek (především arcibiskupského zámku v Kroměříži), příspěvky na celou řadu patronátních kostelů v arcidiecézi, vydržování charitativních institucí, církevních škol atd.³³ V případě, že by arcibiskupství o své lesy a polnosti přišlo, nebylo by schopno svým závazkům dostát, neboť zmíněná břemena se na nové majitele pozemků (prozatím) nepřeváděla.

Dalších několik úskalí provádění pozemkové reformy bylo demonstrováno na příkladu zámku a arcibiskupského velkostatku Kroměříž. Ve zprávě se uvádí, že soubor majetku zahrnující kroměřížský arcibiskupský zámek s přilehlými parky, Květnou zahradu, kostel sv. Mořice a zámek s rybníkem v Chropyni byl sice ze záboru do roku 1924 propuštěn. K tomu, aby mohl být celý komplex nemovitostí do budoucna udržován, měl však sloužit velkostatek Kroměříž, jenž byl rovněž v záboru a SPÚ jej odmítl ze záboru propustit. Proto arcibiskupství podalo stížnost k nejvyššímu správnímu soudu (NSS).³⁴ V memorandu se totiž mj. odkazuje na § 2 přídělového zákona č. 81/1920 Sb. a také na rozhodnutí NSS z února 1923, podle něhož má arcibiskupství právo žádat o propuštění ze záboru u těch ploch, jejichž čistý výnos slouží k udržování kulturních památek.³⁵ Pokud by byl arcibiskupský majetek i nadále ztenčován, hrozilo, že arcibiskupství nebude schopno kulturní památky ve svém vlastnictví udržovat a toto velké finanční břemeno pak v konečném důsledku bude stejně přeneseno na stát.³⁶ V případě blízkého dvoru Chropyně, který byl rovněž v záboru, zase arcibiskupství argumentovalo budoucími problémy se zásobováním Kroměříže mlékem a masem, protože město bylo na dodávkách z tohoto dvora do značné míry

³² ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 6086, karton 533, Memorandum.

³³ TRAPL, „Pozemková reforma,“ s. 98.

³⁴ ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 6086, karton 533, Memorandum, s. 1–2.

³⁵ Vzhledem k tomu, že v podacím protokolu ÚŘASu z prvního čtvrtletí roku 1923 nebyl dohledán žádný zápis o doručení dotyčného rozhodnutí NSS, lze předpokládat, že šlo o rozhodnutí, které nebylo adresováno přímo olomouckému arcibiskupství. Pisatel uvedeného memoranda však blíže nespecifikoval, k jaké konkrétní záležitosti se jím zmiňovaný verdikt NSS vztahoval.

³⁶ ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 6086, karton 533, Memorandum, s. 15.

závislé.³⁷ V neposlední řadě bylo pak také poukazováno na to, že rozparcelováním arcibiskupského majetku v záboru by přišlo o práci asi tisíc arcibiskupských zaměstnanců, kteří by se tím ocitli v existenčních problémech.³⁸

Už z podání tohoto memoranda je zřejmé, že se arcibiskup Prečan v této věci energicky zastával zájmů církve, která ostatně výnosy ze své činnosti používala mj. i k financování školství, charity a dalších dobročinných projektů. Prečan proto současně jednal také s pražským arcibiskupem Františkem Kordačem, se zástupci Svazu moravských velkostatkářů a intervenoval u ministrů Československé strany lidové Dr. Josefa Dolanského a především Msgre. Jana Šrámka, který byl jeho přítelem již od dětství. Prečan rovněž zakládal majetkové fondy – lze se domnívat, že mj. i za účelem případného snazšího zpětného výkupu arcibiskupského majetku, pokud by docházelo k jeho další velké parcelaci.³⁹

Kromě neustálých vyjednávání mezi samotným arcibiskupstvím a SPÚ byla také prostřednictvím předních představitelů ČSL zahájena složitá a dlouhodobá jednání i na politické úrovni, díky nimž se během období první ČSR nakonec podařilo zamezit provedení pozemkové reformy na lesním majetku olomouckého arcibiskupství.⁴⁰ Malou výjimkou bylo pouze 466 ha lesů z velkostatku Vyškov (polesí Rychtářov), které arcibiskupství v roce 1935 podstoupilo za náhradovou cenu 739 000 Kč pro vojenské účely a jež se pak staly základem pro zřízení tzv. Vyškovské vojenské střelnice (vojenského výcvikového prostoru Dědice).⁴¹ Pokud jde o dříve zmíněné jednání týkající se propuštění velkostatku Kroměříž ze záboru pro účely financování kroměřížského zámku a dalších tamních kulturních památek, celý tento proces se táhl přibližně 15 let a skončil až v roce 1939, kdy arcibiskupství olomouckému zůstalo 680 ha zemědělské půdy z původních 1 638 ha.⁴²

³⁷ Tamtéž, s. 15.

³⁸ Tamtéž, s. 16–17.

³⁹ TRAPL, „Pozemková reforma,“ s. 99.

⁴⁰ Tamtéž, s. 98–99.

⁴¹ Tamtéž, s. 99.

⁴² Během jednání o propuštění velkostatku Kroměříž (resp. jednotlivých jeho částí) ze záboru vydal SPÚ po roce 1924 dalších několik rozhodnutí, jimiž část polností ze záboru skutečně propustil (konkrétně 7. 9. 1926, 30. 12. 1926, 21. 3. 1927, 19. 5. 1927, 14. 10. 1931). Podle Voženílkových přehledů z roku 1930 bylo propuštěno 634,50 zemědělských ploch. Na základě dalších jednání s SPÚ (po roce 1935, kdy byl SPÚ zrušen, pak s ministerstvem zemědělství) byla výsledná plocha propuštěných polností zvýšena ješ-

Z jednání o realizaci pozemkové reformy na svých statcích tedy arcibiskupství v období první ČSR vyšlo (oproti jiným velkostatkům) poměrně úspěšně. Do roku 1930 bylo sice propuštěno ze záboru pouze 1 454,01 ha půdy (z toho 673,82 ha zemědělské) a v záboru i nadále zůstávalo 40 164,1 ha půdy,⁴³ avšak ještě během třicátých let byla ze záboru propuštěna i velká část zbývajících arcibiskupských pozemků (jen za léta 1935–1936 to bylo více než 20 000 ha půdy), takže k roku 1937 činila rozloha pozemků propuštěných ze záboru 31 697 ha.⁴⁴ Rozloha arcibiskupských pozemků oproti roku 1919 nepoklesla více než o 10 %.

Jedinou opravdu citelnou ztrátou byly polnosti, které se z větší části již zachránit nepodařilo. Již podle dobového vyčíslení ztrát při provádění pozemkové reformy k roku 1928 pozbylo arcibiskupství 84,39 % veškeré své zemědělské půdy a celkové finanční ztráty v důsledku provádění pozemkové reformy na arcibiskupských statcích byly vyčísleny na více než 138 milionů Kč, přičemž průměrný roční hospodářský zisk arcibiskupství klesl o 3 370 000 Kč.⁴⁵

3. POSTOJ ARCIBISKUPA STOJANA K PRVNÍ POZEMKOVÉ REFORMĚ

Nyní svou pozornost již zaměříme přímo na průběh pozemkové reformy za episkopátu arcibiskupa Stojana a především pak na jeho postoj k uvedenému procesu, jenž tak výrazně ovlivnil přerozdělení půdy v tehdejší ČSR. Již dopředu můžeme předeslat, že ačkoliv bývá Stojan občas v literatuře kritizován za své až příliš velkorysé jednání a přehnanou charitativní činnost, kvůli čemuž prý zanechal svým následovníkům značné dluhy,⁴⁶ z prostudované řady dokumentů nevyplývá, že by takto

---

tě asi o 45 ha. ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 24511. karton 3544; VOŽENÍLEK, *Předběžné výsledky československé pozemkové reformy*, s. 883.

⁴³ VOŽENÍLEK, *Předběžné výsledky československé pozemkové reformy*.

⁴⁴ ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 6089. karton 535.

⁴⁵ ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 22986, karton 3093. V dokumentu není uvedeno, z jakého období vycházel zde použitý údaj 5712 ha celkové zemědělské půdy. Snad se jednalo o celkový soubor půdy po provedení odprodeje pozemků dlouhodobým pachtýřům. V tom případě by zde ale nebyl započítán ještě odprodej polností „z volné ruky“ (přes 400 ha).

⁴⁶ V tisku se po Stojanově smrti uvádělo, že dluhy dosahovaly výše až 17 milionů Kč. Srov. např. KONŠEL, *Moje cesta*, s. 40. Uvedená částka rozhodně nebyla výsledkem Stojanova hospodaření v době jeho episkopátu, ale ve značné části pocházela ještě z dob jeho předchůdců kardinála Skrbenského a kardinála Bauera. František VYMĚTAL, *Apo-*

blahovolně jednal i v souvislosti s uskutečňováním první pozemkové reformy na arcibiskupských statcích. Podle doposud nalezených Stojanových vyjádření k tomuto tématu se zdá, že jeho (alespoň oficiální) postoj k pozemkové reformě byl spíše rezervovaný a opatrný, občas i kritický.

Mezi dohledanými dokumenty týkající se této otázky lze považovat za zcela stěžejní dochovanou kopii odpovědi na dotazník, který v průběhu prosince 1922 obdržel arcibiskup od Zemědělské komory v Olomouci. V této anketě byli adresáti dotazováni na jejich názor na pozemkovou reformu, její dosavadní provádění, legislativní podklady a rovněž na návrhy pro její správné uskutečňování. V závěru strojopisu vypracované odpovědi na dotazník s datací 24. 12. 1922 je uvedeno, že čistopis byl „podepsán Jeho arcibiskupskou Milostí a přímo expedován“. Znamená to tedy, že tento dokument můžeme považovat za oficiální stanovisko arcibiskupa Stojana k prvorepublikové pozemkové reformě.

Na začátku celého přípisu se sice uvádí, že pozemková reforma byla ve svých počátcích jistě dobře myšleným a bohulibým záměrem, který by mohl být prospěšný především v oblastech, kde jsou majitelé i zaměstnanci vůči nové republice nepřátelští, nicméně následující text pokračuje tímto vyjádřením:

Jak však byla (pozemková reforma – pozn. autora) odhlasována a schválena, uchvátila jistá politická strana vliv na pozemkový úřad a následkem těchto okolností přiděluje se půda stranicky lidem bohatým, podpory státní nepotřebným...⁴⁷

Kriticky je hodnocena i pozice pozemkového úřadu, který má příliš mnoho autonomie, a rozhodování tak závisí do značené míry na libovůli jeho představitelů:

Měřítko, zdali p. ú. přitom skutečně blaho státní má na zřeteli, a zda-li je veden jedi-
ně duchem p. ref. [pozemkové reformy], závisí výhradně na smýšlení směřodat-

---

štol křesťanské lásky a jednoty církve: Život a dílo Antonína Cyrila Stojana, Praha: ÚCN, 1988, s. 236; CINEK, *Arcibiskup Dr. Antonín Cyril Stojan*, s. 1121. Je pravdou, že po první světové válce byly finanční podmínky pro arcibiskupství svízelné. J. Konšel např. uvádí, že daň z příjmu i s válečnými přírážkami pohltila 90 % příjmů arcibiskupství za doby kardinála Skrbenského, takže po běžných splátkách na tuto daň zbyl ještě dluh čtyři miliony korun u berního úřadu. Po smrti kardinála Bauera bylo zase z jeho pozůstalosti požadováno 1 230 000 korun náhrady za zjištěné stavební nedostatky. Změnou hodnoty peněz po první světové válce pak vzrostla výše pohledávky na 6,5 milionu Kč. Srov. KONŠEL, *Moje cesta*, s. 33 a 39.

⁴⁷ ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 6080, karton 532, odpověď na anketu, 24. 12. 1922, bod č. 1.

ných činitelů tohoto všemocného úřadu; vlivem sobeckých a politických pohnutek, všeobecně tak blízkých každé lidské povaze, ponechán zákonem poskytnutou volností příliš velký prostor.⁴⁸

Kromě toho je zde také vytýkána omezená možnost bránit se proti rozhodnutím tohoto úřadu, s nimiž původní vlastník nesouhlasí.

V následujícím bodě je pak ostře kritizován i samotný vnitřní chod pozemkového úřadu, který, zatímco se nedostává peněz na řešení sociální bíd, má ve statním rozpočtu vyhrazených 41 milionů Kč na výlohy, včetně položky 2,6 milionu Kč na diety. A text pokračuje:

Nynější parcelování šmahem jest nejnebezpečnější heslo proti základům republiky, a když se provede, bude republika okradena o 2 1/2 miliardy Kč jen na dávce z majetku a na přírůstku. Upozorňuje se na heslo našeho presidenta Masaryka: „Odpolitisovat pozemk. úřad.“ Místo toho ale mají nové dvě politické strany po jednom vicepresidentu ve S. P. Ú. Jisto je, že kdyby tam bylo vícepr. [viceprezidentů] i tisíc, že jsou slabí proti té politice, která zneužívá p. r. [pozemkovou reformu] k politické agitaci. Možnost nápravy může se státi zrušením p. ú. [pozemkového úřadu] a ve zřízení samostatné sekce při min. zemědělství s odborníky v čele. Dále musí býti náprava hledána v zákonech, neb i velkostatky musí býti zachovány, a to v zájmu celého národa a nikoliv, aby rozparcelováním velkostatkářské půdy p. ref. byla katastrofou pro celý český národ.⁴⁹

V textu se také uvádí, že jedním z úkolů církve je financovat z výnosů svých statků sociálně potřebné. V návaznosti na tuto skutečnost je zde obsažen i argument, že zaměstnanci velkostatků rušených pozemkovou reformou by museli být propuštěni a ocitli by se tak i se svými rodinami v existenčních problémech:

Odčínování jedné sociální křivdy nesmí býti páchána křivda nová a horší. Směr se již obrací, neboť i ti, kteří žili jen z demagogických frází, poznávají, že p. r. [pozemková reforma] se nemůže dělati politicky, nýbrž jen národohospodářsky a v zájmu lidskosti a křesťanské spravedlnosti.⁵⁰

Až do této části dokumentu šlo převážně o kritiku politizace pozemkové reformy, v závěrečné pasáži textu je pak mj. věnována pozornost také aktuální realizaci pozemkové reformy na arcibiskupských statcích.

---

⁴⁸ Tamtéž, bod č. 2.

⁴⁹ Tamtéž, bod č. 3.

⁵⁰ Tamtéž, bod č. 3.

Je zde konstatováno, že část církevní půdy byla již dříve přidělena drobným nájemcům a nyní, když dochází k přejímání půdy tzv. zbytkových statků, děje se tak

velmi stranicky a přiděluje se půda dobře situovaným zámožným lidem, kteří zajištěnou existenci mají, kdežto na druhé straně mnoho rodin zaměstnaných na těchto velkostatkách by muselo zakládati existence nové, což v dnešní době těžko jest. Také na velkostatkách inkusivně pořízený inventář, by se stal bezcenným a upotřebení hospodářských strojů a k velkostatkům patřících budov by se nemohlo využítí.⁵¹

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že ačkoliv Stojan oceňoval počáteční dobrou ideu pozemkové reformy, způsob jejího provádění považoval přinejmenším za nešťastný, poškozující jak původního vlastníka, tak i sociálně slabší vrstvy obyvatelstva a v konečném důsledku i samotný stát.

Fakt, že se arcibiskupství i v době Stojanova episkopátu poměrně vehementně bránilo pokračujícímu vyvlastňování arcibiskupských majetků Státním pozemkovým úřadem, dosvědčuje např. obsah dopisu, který v únoru 1923 zaslalo Ústřední ředitelství arcibiskupských statků obvodové úřadovně Státního pozemkového úřadu v Olomouci a v němž reagovalo na přípis tohoto úřadu z 18. ledna téhož roku.⁵² V tomto dopisu se mělo jednat o vyvlastňování již dříve zmiňovaného velkostatku Kroměříž, který odebráním dlouhodobě propachtované půdy již přišel o část svých polností.⁵³ Nyní však SPÚ požadoval dalších 236 ha půdy a odmítal započítat do 40 % zákonně vyvlastňovaných pozemků tohoto velkostatku půdu dříve převzatou pachtýři.

ÚŘAS se v tomto případě odvolával na právní rozklad, který zaslal již 23. 3. 1921 přímo na Státní pozemkový úřad v Praze a v němž jsou uvedeny tyto argumenty (ne nepodobné těm, které obsahovalo i dříve zmiňované Prečanovo memorandum z roku 1924): Pozemky sice arcibiskupství odevzdalo, avšak finanční břemena s nimi spojená mu byla ponechána. Těmito břemeny byly myšleny jak služební a penzijní práva zaměstnanců, tak i patronáty kostelů, údržba řady budov, kulturních památek atd. Tím se však původní vlastník dostával do svízelné situace,

⁵¹ Tamtéž, bod č. 4.

⁵² ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 6080, karton 532.

⁵³ Přímou v okolí Kroměříže bylo dlouhodobým pachtýřům odprodáno asi 17 ha půdy, v celém tehdejší soudním okresu Kroměříž pak více než 202 ha půdy. Tamtéž.

protože kvůli ubývajícimu majetku (a tím i úbytku výnosů) nebyl schopen plnit zákonné povinnosti, které v případě těchto břemen měl. V dopisu se proto píše:

Orgánové tito (tj. správa arcibiskupského majetku – p. a.) majíce před sebou zákonité povinnosti, aby statky zachovány byly nástupcům v neztenčené celistvosti, a zároveň chráněny zůstaly smluvné a zákonité zájmy všech oprávněných, majíce mravní i zákonitou povinnost, vystříhati se jakéhokoliv zanedbání ochrany oprávněných zájmů a majíce před sebou žádání Státního pozemkového úřadu, které buď očividně sleduje, nebo by vzápětí mělo nepokrytý cíl a důsledek, že by značné a vysoce cenné soubory pozemkové byly od celku odlučovány, aniž by současně povinnosti na nich lpějící byly zjišťovány a záruka byla dána, která a v jaké míře budou před odevzdáním pozemků vyceněny, upraveny a quotienter sníženy, nemohou jinak, než-li s tímto dosavadním postupem projeviti svůj nesouhlas a žádání tomuto u všech požadovaných dvorů, statků a jednotlivých parcel odporovati potud, pokud zmíněné otázky praejudiciální vyřešeny nebudou, a nemohou přivoliti k jakémukoliv faktickému přidělování ať dvorů ať jednotlivých nemovitostí bez předchozího praejudiciálního vyřešení oněch břemen, závad, věcných oprávnění, personálních i pensijních poměrů, jimiž celý soubor arcibiskupských statků jest vázán.⁵⁴

Vše tedy nasvědčuje tomu, že Stojanův postoj vůči pozemkové reformě nebyl zcela vstřícný, i když si uvědomoval a připouštěl, že za určitých okolností by mohla být tato akce v nové republice prospěšná, zvláště pro sociálně slabší vrstvy obyvatelstva. V případě katolické církve, která nemalou část svých výtěžků investovala např. do sociální oblasti či péče o kulturní dědictví, tedy do veřejného blaha, však tento proces do značné míry znamenal omezování uskutečňování těchto jejích služeb veřejnosti. Fakt, že i Stojan hájil zájmy arcibiskupství v této oblasti, dosvědčují i další prameny, např. jeho vlastnoručně podepsané vyjádření k jistému jednání z ÚŘASu, kde se k tématu pozemkové reformy vyjadřuje takto:

Jsem přesvědčen, že pp. ředitelé s největší pilí a obětavostí budou hájiti zájmy arcibiskupství. Přibrání p. Dra Ambrose za právního konsultanta v pozemkové reformě bude asi výhodné.⁵⁵

Ve fondu Ústředního ředitelství arcibiskupských statků je také uložen Stojanem podepsaný odpor proti rozhodnutí SPÚ převzít celý vel-

⁵⁴ ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 6080, karton 532.

⁵⁵ ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 6377, karton 603.

kostatek Kroměříž, včetně kostela sv. Mořice, zámku, Květné zahrady a dvorů zásobujících město Kroměříž mlékem, datován 26. 6. 1923.⁵⁶

Naopak o tom, že by sám arcibiskup Stojan přímo rozdával v rámci pozemkové reformy nějakou půdu z majetku arcibiskupství, jsme v církevních archivních fondech uložených v ZAOpO nenalezli žádnou zmínku. Svědčí o tom už jen fakt, že zatímco za celou dobu Stojanova episkopátu přišlo olomoucké arcibiskupství v rámci uskutečňování pozemkové reformy maximálně o 1 200 ha půdy, jen za první rok po nástupu Leopolda Prečana na arcibiskupský stolec arcibiskupství ztratilo dalších více než 1 800 ha půdy.⁵⁷ Žádná kritika tohoto druhu se neobjevuje ani v autobiografii P. Josefa Konšela, který byl jmenován centrálním ředitelem arcibiskupských statků od začátku června 1921, tedy nedlouho po Stojanově nástupu na arcibiskupský stolec, a který jinak Stojanovo hospodaření hodnotil značně negativně. Přímo v případě pozemkové reformy vytykal Konšel Stojanovi spíše jakousi malou prozíravost či nedostatečný vhled do hospodářské oblasti.⁵⁸

Jediná zmínka, která by mohla nasvědčovat jistému vstřícnému postupu Stojana v uskutečňování pozemkové reformy, je obsažena ve stenografickém zápisu z 64. schůze Národního shromáždění ČSR konané 15. března 1921. Během ní totiž lidovecký poslanec Alois Kaderka (1889–1975) tvrdil, že podle zpráv jistého časopisu se v nedávné době konala v Brně konference velkostatkářů, na níž se projednávala výzva Státního pozemkového úřadu, aby mu velkostatkáři učinili své nabídky půdy pro pozemkovou reformu. A právě arcibiskup Stojan prý na této konferenci prostřednictvím svého zástupce prohlásil, že dává o 300 ha půdy více, než je úředně nucen.⁵⁹ Z projevu tohoto poslance je zřejmé, že uvedený argument uvedl jako důkaz, že arcibiskupství pozemkové reformě ne-

⁵⁶ ZAOpO, ÚŘAS, inv. č. 22986, karton 3093.

⁵⁷ Viz první kapitola této studie.

⁵⁸ Dokládá to např. Konšelova vzpomínka na doby, kdy Stojan po rezignaci arcibiskupa Skrbenského spravoval arcidiecézi jako kapitulní vikář. Konšel, který byl tehdy lesním radou a správcem arcibiskupských lesů, v souvislosti s pozemkovou reformou zjistil, že ve svazu moravských velkostatkářů není nikdo, kdo by hájil zájmy církve. „Dotázal jsem se tedy Dª Stojana, kdo z lidových poslanců je ustanoven, aby sledoval otázky pozemkové reformy při majetku církevním. Odpověď byla překvapující: „Já nevím, ale myslím, že žádný.“ KONŠEL, *Moje cesta*, s. 34.

⁵⁹ Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky: Digitální knihovna, „Záznam z 64. schůze Národního shromáždění ČSR konané 15. března 1921,“ <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/064schuz/s064008.htm> [cit. 21. 3. 2016].

brání, ale naopak, že arcibiskup projevuje vůči Státnímu pozemkovému úřadu dobrou vůli.⁶⁰

K této záležitosti se však doposud nepodařilo dohledat žádné další podklady, jimiž by bylo možné uvedenou Kaderkovu informaci potvrdit a zároveň objasnit dotyčné jednání mezi SPÚ a arcibiskupstvím, takže dosud není ani zřejmé, co k této nabídce arcibiskupa Stojana vedlo. Stejně jako o dobročinné gesto mohlo jít také o diplomatický tah, neboť jak je známo, počátkem dvacátých let byla katolická církev v Československu vlivem značně nepřátelského společenského klimatu spíše v defenzívě a ani Československá strana lidová tehdy ještě neměla natolik velký politický vliv, aby se mohla církevních zájmů efektivně zastávat.

ZÁVĚR

Jak jsme již dříve letmo naznačili, je zcela nesporné, že arcibiskup A. C. Stojan se profiloval jako člověk se silným sociálně charitativním citěním, který vždy jednal velkoryse a hmotné jmění bylo pro něj především prostředkem pro nejrůznější dobročinné aktivity. Dosvědčují to např. paměti již zmíněného P. Josefa Konšela, v době Stojanova episkopátu centrálního ředitele arcibiskupských statků, dokončené v rukopisné podobě koncem roku 1938, tedy 15 let po Stojanově smrti. Již při prvotní charakteristice A. C. Stojana uvádí Konšel ve svých memoárech poměrně příkré hodnocení, když píše, že Stojan byl všeobecně známý jako organizátor velehradských a svatohostýnských poutí, dobrý lidový řečník, ale jen průměrný kazatel, a že

mezi poslanci byl nazýván ochráncem lajdáků, protože kdo už nikde si netroufal o protekci žádat, přicházel ještě k němu. Byla to sice činnost nezištná, ale často na úkor lidí spořádaných. Dr Stojan býval vždy bez peněz, protože rozdál všechno. Soudívali jsme však, že opatrnost je také mezi ctnostmi.⁶¹

⁶⁰ Nutno zmínit, že sám Kaderka byl příznivcem parcelace církevní půdy a kvůli svým radikálním názorům na provádění pozemkové reformy nakonec v roce 1924 vystoupil z lidové strany. Michal PEHR a kol., *Cestami křesťanské politiky: biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*, Praha: Akropolis, 2007, s. 118–119.

⁶¹ KONŠEL, *Moje cesta*, s. 33.

Také Stojanův životopisec F. Cinek vystihuje tuto jeho vlastnost, když cituje článek Ferdinanda Císaře, někdejšího superintendenta evangelické církve na Moravě, který v časopise *Hus* v říjnu 1923, tedy po arcibiskupově úmrtí, napsal:

Špatnou paměť na číslice! Tu měl i dr. Stojan a právě proto i po smrti zůstane populární. Byl veliký altruista, a jestliže Zacheus, hejtman nad celnými, dával polovic statku svého chudým, Stojan někdy rozdal více, nežli měl sám, a často tonul v dluzích a musil býti přáteli „sanován“. Olomoucká kapitula měla asi své obavy o tom, jak její arcibiskup bude hospodařiti s bohatstvím svého stolce. Nyní již Dr. Stojan nic neprohospodaří, ani nerozdá, ale doufáme, že tato anima candida sama přijme již, co nelze vyjádřiti žádnou číslicí a žádnou „valutou“.⁶²

Dobové prameny, které byly v této studii představeny, však vypovídají o tom, že uvedené Stojanovy povahové vlastnosti, které byly často předmětem chvály i kritiky již od jeho současníků, nejspíše neměly výraznější vliv na průběh samotné první pozemkové reformy na arcibiskupských statcích. Zdá se, že Stojan v této otázce naopak hájil hospodářské zájmy arcibiskupství, neboť si uvědomoval, že celý projekt pozemkové reformy nemá ani tak primárně sociální podtext jako spíše záměr politický a že jde spíše o předmět mocenského boje určitých skupin ve vedení státu.

I s ohledem na tyto skutečnosti je zřejmé, že předkládaná studie neměla být pouhou statistickou analýzou, ale i exkurzem, na jehož základě bylo možné lépe vysvětlit složitost situace, v níž se olomoucké arcibiskupství na počátku dvacátých let minulého století nacházelo. V uvedené době totiž nestačilo čelit silným proticírkevním náladám ve společnosti, ale bylo navíc také třeba hájit majetkovou základnu arcibiskupství, potřebnou mj. i pro rozvoj a udržování celé řady prospěšných děl v olomoucké arcidiecézi. Věříme, že i tento úhel pohledu přispěl ke komplexnějšímu hodnocení života a díla arcibiskupa A. C. Stojana, který svůj úřad zastával v době, která nebyla pro katolickou církev v Českých zemích rozhodně jednoduchá.

---

⁶² CINEK, *Arcibiskup Dr. Antonín Cyril Stojan*, s. 1123.

**The First Land Reform on the Archbishopric of the Olomouc Properties
at the Time of Antonín Cyril Stojan (1921–1923)**

Keywords: Archbishopric of Olomouc; Archbishopric Properties; Parcellation; First Land Reform; Antonín Cyril Stojan; State Land Office

Abstract: The first land reform was a legal process carried out at the time of the first Czechoslovak Republic. Its target was to significantly reduce the extent of large land owner properties, in favour of small farmers. This legislation (organised by the State Land Office) impacted considerably a number of church institutions, including the Archbishopric of Olomouc. This study aims at mapping out the course of the first land reform on the Archbishopric properties and draws special attention to the period of the episcopate of Antonín Cyril Stojan. Stojan, who was archbishop of Olomouc in the years 1921–1923, was instrumental in a number of important projects in the archdiocese of Olomouc, and was very popular with the Catholic public. He is criticized at times, however, for his specific attitude to the above-mentioned land reform. The purpose of this article is to reflect on the criticism, primarily on the basis of archive sources.

Mgr. Vít Němec, Ph.D.
Archiv Arcibiskupství olomouckého
Biskupské náměstí 841/2
771 01 Olomouc
vit.nemec@atlas.cz